

EMLÉKEZÉS FERENCZI IMRÉRE

GUNDA BÉLA

Nékem tanítványom, külső munkatársam, barátom volt.

A Néprajz és Nyelvtudományban már egy tartalmas megemlékezés megjelent Ferenczi Imréről,¹ de az Ethnographia még nem szólt róla. Most ismét Szegeden emlékezünk munkásságáról. Életrajzát nem idézem újra! De aki annyira a csatározásokat elkerülve él, – annak nincs is életrajza, hanem csak az alkotó törekvések és az alkotások finom leplébe burkolt lelki alkata. Introvertált egyéniség volt. Félrehúzódo, a közlésekben, a beszélgetésekben is tartózkodó. Jobban érdekelték a dolgok, a gondolatok, mint az emberek, ez a közösséghez való kapcsolatát korlátozta. Mindezekben nyilvánvalóan közrejátszottak a környezeti effektusok. Meglepően elmélyülő koncentráló képességgel rendelkezett. Amihez hozzákezdett, azt tökéletesen kívánta megoldani. Sok esetben ez volt az egyedüli védekezési lehetősége.

Nem lehet feladatomban, hogy a pszichológia ösvényein tovább közeledjek Ferenczi Imre felé, aki testben az utcán összeomlott, de alkotásaiban tovább él és jelen van abban a néprajztudományban, amely nem önmaga ellentmondása kíván lenni, hanem magyarságunk megismerésének olyan mezeje, amely felett mindig

*Tiszta az al-lég is, mintha üveg lenne,
Messzire a látás föl nem akad benne.*

Ferenczi Imre tudományos pályája sok nehézséggel teli, de szellemében és alkotásaiban felvelé ívelő tudományos pálya. Számptalan akadályt próbáltak elébe állítani. Ide, Szegedre való kinevezéséért is küzdeni kellett, de szelleme és szelidsége, Bálint Sándor szelidségével együtt legyőzte az akadályokat. Soha nem állt azok sorába, akik a tudományban gerincelferdülést okoztak.

Első írásaiban a mithikus alakokról igyekezett reális magyarázatot nyújtani. Mintha csak érezhette volna, hogy ő maga is mithikus alak. Nem sámán, hanem valamiféle olyan „ördögös kocsis”, aki bele merészel hajtani a népi hagyományok ingó lápjába, ahol a képzeletnek olyan alakjai bolyonganak, akik a lélek legmélyéből merészkednek elő.

¹Bellon Tibor: Ferenczi Imre. 1931 – 1989. Néprajz és Nyelvtudomány (röv. NésNy.) XXXIII. Szeged, 1989 – 1990. 105 – 112. Bellon Tibor közli Ferenczi Imre rövid életrajzát és bibliográfiáját is. Életét, gondolkodását, küzdelmét Farkas József megrázó írása érzékelteti: Ferenczi Imre. Néprajzi Hírek 19. évf. 1 – 2. sz. Budapest, 1990. 59 – 63.

Az ördögös kocsis alakjának néhány kérdése c. tanulmányában (Ethn. 1957) a magyar mithológia széles, nemzetközi ismeretekkel rendelkező, biztos ítéletű kutatójaként mutatkozik be. Kideríti, hogy a hiedelemvilágból táplálkoznak az élő személyekhez fűződő ún. kocsis történetek. Az „ördögös kocsisok” cselekedetei az elemeire tördelt ősi világkép darabkái, samanisztikus töredékek, amelyek hagyományozódása a különböző nemzedékek életében eltérően megy végbe. A szereplők azok számára reális alakok, akik más képzeletbeli lényekben is hisznek.

Ferenczi Imre az összehasonlító történeti interpretálásra alkalmas hiedelmeket mesterien ötvözi azzal a törekvéssel, hogy a művelődés alakulásában annyira fontos szerepet játszó hagyományváltozásról is feltáró munkát végezzen. Szilárd az az ív, amelyet a személyes élménytől a redukálódott (esetleg még mithikus elemeket őrző) „hallottam” formáig felvázol.

Azután mélyreható, lassú filológiai munka gyümölcseként bekapogtat egy másik, a mithológia világába tartozó tanulmányával a Műveltség és Hagomány (a továbbiakban MésH) beköszöntő kötetében (I–II. 1960). Az animizmus világa és a magyar erdőkultusz címen jelenik meg ez az írása. Világosan fogalmazza meg, hogy „Az animizmus egyik megnyilvánulása az erdőkultusz, amely híven tükrözi az eleven és elfakult képzetek összefonódását.” Kezdetben a fában tartózkodó ‘ősi istenségek’ vagy a benne otthonra talált démon fetise, később pedig az emberekhez közelebb álló, nekik segítő és ártó lény a kultusz alakja. „Az ‘ősi istenségek’, akiknek az erdőben áldoztak, a kereszténység befolyása alá került területeken elvesztették eredeti jelentésüket, ördögökké és különböző jó- vagy rosszakaratú lényekké alakultak át.” Kultuszuk pszichikai feltételekre is következtetni enged. Az animisztikus szemlélet összekapcsolja az erdőkultusz különböző, egymástól látszólag eltérő rétegeit: a fatiszteletet, a fában tartózkodó démont, a fával egy-neművé vált és megtestesült szellemet, a fa életétől független emberalakú lényeket, mint a tündér, óriás, törpe s végül a kísérteties alakokat. A magyar néphit csak láncszemét őrzi „annak az ősi tiszteletnek, amely ősi fokon minden népnél megvolt.” Természetesen nehéz körvonalazni, hogy elődeink miképpen képzeltek el a fában lakó szellemeket. A nékik nyújtott áldozat fára aggatásából, a beteg gyermeknek a fa odván való átbújtatásából s más áldozati cselekményekből is arra következtethetünk – mondja Ferenczi Imre –, hogy népünk ősi soron a fában tartózkodó szellemek több alakját ismerhette.

Az erdőkultusz maradványai az emberekkel kapcsolatot tartó erdei lények, a tündérek, a *tápió*, a *végzetnő*, az erdei csoda, a szépasszony, a vadleány s több más, akiknek az alakjai, cselekedetei szorosan összeszövődnek egymással. Az átalakulást, a variálódást elősegítik a helyi viszonyokból fakadó szellemi reflexiók, az erdei élmények, a

fantázia, a hallucinálás. Ferenczi Imre az említett mitológikus alakok tulajdonságait biztos ítélettel állította párhuzamba az európai mitológia rokon alakjaival s észrevette, hogy Mannhardt W., Tylor E. B., Karjalainen K. F., Harva U., von Sydow C. W. és mások tanításai rájuk is érvényesek. De Ferenczi Imre sokkal inkább mint klasszikus elődei *belülről*, az emberi magatartást is figyelembe véve érzékelt a mitológia világát. A tanulmány zárószóiban ismételten az animizmus sokrétűségét hangsúlyozza.

Ferenczi Imrének ez a tanulmánya 1960-ban jelent meg, s ettől az időtől kezdve figyelme, munkássága mindinkább a történeti mondák felé irányul. Ebben az időben gyakran beszélgettünk Arany Jánosról s hajlott arra, hogy a népköltészetről kialakult véleményét korunk kutatóinál igényesebben számon tartsa. Sohasem támaszkodott csak a korábban közölt folklór-gyűjtésekre. Mindig újat is hozott a hagyományok világából, amelyekhez hozzáfűzte gazdag elvi-elméleti fejtegetéseit.

Először Molnár Mátyással² közösen publikált szabolcsi-szatmári mondagyűjtésénél álllok meg. A terjedelmes gyűjtemény bevezető tanulmányát természetesen ő írta. Néhány gondolatát már korábbi írásaiban is érintette s itt a feljegyzett Rákóczi-mondákra, emlékezet-törödékekre hivatkozva azokat újrafogalmazza és valóban „magyarságtudományt” formál a mondatutatásból. Lehetetlen gondolatainak gazdagságát követnem, de néhányal mégis érzékeltetem megfogalmazásai tudományos igényét.

A gyűjtést a két szerző gondos körültekintéssel, előre kidolgozott szempontok szerint 154 helységben végezte. Többnyire kis falvakban, mert „legpontosabban egy-egy kisebb közösségen belül mutatható meg az, ahogyan és amit a nép a történelem folyamán a történelmi mozzanatokból tradícióvá formált, illetve költészetté emelt.” A mondagyűjtemény 790 tételben Ferenczi Imre analízáló munkája révén ilyen kérdésekre keresi a választ: 1. Milyen mértékben őrizte meg a nép a XVIII. század elején lejátszódott történeti események emlékét? 2. Melyek az idetartozó témák, motívumok? 3. Milyen forrásból származnak ezek a hagyományok? 4. Miként folklorizálódnak a szájhagyományban a történeti hagyományok?

A színes és sokrétű Rákóczi-hagyomány mintegy 250 éves távlatban ítélandó meg. „Ebben a nagy időegységben a hagyomány állandóan alakult, változott, mégis, hogy aránylag szívósan megmaradt, sőt gazdagodott, az többek között a sűrű településnek, az

²Molnár Mátyás (1923–1982) a múzeumügy, a népművelés, a honismeret fáradhatatlan munkása volt. Tevékenysége hozzátartozik a magyar néprajz történetéhez. A vajai Vay Ádám Múzeum megszervezése neki köszönhető. Munkásságára a tudományos élet olyan kitűnősei is felfigyeltek, mint Köpeczi Béla. Életrajzát, munkásságát Margócsy József dolgozta fel (Molnár Mátyás. 1923–1982. Nyíregyháza, 1986).

agrárjellegnek és a lakosság csekély mérvű vándorlásának, egyszóval a nép, a táj és a történelmi eseményhelyek erős összekapcsolódásának volt köszönhető.” A dalok nagy részének a története száz éves sincs. Régebbiek a prózai hagyományok. Tegyük hozzá, hogy ezt igazolják a nemzetközi variánsok, motívumok is, mint az alagút, a fordítva felvert patkó, hátramaradt patkónyom, forrás a patkó nyomában, harang a kútban, fakultusz, stb. Ferenczi Imre nyomról-nyomra deríti fel a prózai és verses részekből álló mondák keletkezését. Több példával illusztrálja, hogy a Rákóczihoz fűződő elbeszélések rokonságot mutatnak a betyárköltészettel. A mondák példázzák, hogy a babonás-misztikus történetek lekopnak róluk. Demithizálás következik be s ‘tudáson’, ‘ismereten’ alapuló racionális mítoszok keletkeznek. Akárhogyan alakultak is a hagyományok, a kuruczmozgalom emlékéhez való ragaszkodást fejezik ki, amely a szülőföld és a haza szeretetének tükröződése is. Mindehhez hozzátehetem Ferenczi Imrének egy korábbi megállapítását: valami ősi vonás lehet, hogy a történelmi mondáink hordozói főként a férfiak, ami talán azzal magyarázható, hogy a haza sorsa, a történelem és a politika a férfiak dolga. Erről Ferenczi Imre Rákóczi alakja az abauj-zempléni néphagyományban c. tanulmányában ír (Ethnographia 1960), amely első mondatanulmánya.

A Rákóczi-mondák után Ferenczi Imre kiterjesztette vizsgálatait más mondacsoportokra is. Írt Mátyás királynak, Bocskai szabadságharcának, a török világnak, a huszita emlékeknek a mondai hagyományairól. Az utóbbi tanulmányából (Huszita emlékek és a néphagyomány. MésH. 1963) emelek ki néhány gondolatot.

Ferenczi Imre úgy véli, hogy az *oral history* tanulmányozása során helyet adhatunk annak a felismerésnek, hogy a nagy társadalmi és politikai mozgalmak visszatükröződnek a néphagyományban. A különböző korok szemléleti és hangulati elemei sajátos egységben jelennek meg a szóbeli költészetben. A továbbélést sajátos kifejezési formák biztosítják, amelyek „ősi költészeti formák jegyeit viselik magukon”. Minden nemzetközi rangú összefoglalásba belekívánczik ez a tömör, világos összegzés is: „A néphagyomány a történelmi események sajátos regisztrálását és értelmezését nyújtja; művészileg emelkedett vagy gyarló vallomásaiból a gonosz (démonikus) erők fölötti győzelem optimizmusa árad felénk vagy a sors kérlelhetetlenségében és végzettségében való megnyugvás tompa fájdalomát érezzük bennük. Különösen a történelmi mondák ecsetelik megható naívsággal a balsors miatti üldözött hősokeket”. Emlékeztetek még arra az észrevételére is, amikor azt mondja, hogy a történelmi mondák, hagyományok láncszemei annak az erőnek, amely a különböző korokat összekapcsolja.

Meglepően gazdag emléktanyag bemutatásával vázolja a huszita (cseh) mondai emlékeket, amelyek történelmi alakokhoz, várakhoz, erődítményekhez, településekhez,

templomokhoz, házakhoz fűződnek, etimológikus magyarázatok formájában élnek. Új az a felfedezése, hogy a huszita és a Rákóczi-mondák között szoros rokonság mutatkozik. Az analógiák azonban nem jelentenek abszolút azonosságot, tértől és időtől függetlenül létező existenciát. A folklórban, a történelemben és az irodalomban való sokoldalú tájékozottságáról és beleéléséről tanúskodik a visszaemlékezések és a költői feldolgozás összevetése. Ferenczi Imre szerint a költői feldolgozás tágabb tér- és időbeli horizontban mozog, mint a történelmi mondák kategóriájához tartozó visszaemlékezés. Az előbbi nagyobb távlatot kíván. Az eltérést azonban nem a hely és az idő különböző módon való feldolgozása jelenti, hanem az a költői igény, amely az emberi belsőben mutatkozik meg.

De intsünk búcsút Rákóczinak és a huszita hagyományoknak! Pillantsunk be ki-mondottan elméleti-elvi kérdésekkel foglalkozó tanulmányaiba. Ezek egyikében (A népmonda-kutatás elvi kérdése. MésH. 1961) Ranke Fr., Lüthi M., von Sydow C. W., Röhrich L. és mások kutatásait követve szinte áthullámszik az európai mondatakutató minden kívánalma. Éppenúgy többször figyelmeztet Jung C. G.-nak a tudattalan mélyebb rétegeire, az ősi képekre vonatkozó véleményére,³ mint Arany Jánosnak az eredetiségről és a feltalálásról vallott nézetére. Ferenczi Imrét megragadta, hogy Arany János Zrinyi és Tasso c. értekezésében azt fejtegeti, az elbeszélő költészet 'alapvázába' az eredetiség „sohasem volt nagyon közönséges.” Figyelmeztet arra, hogy Shakespeare szelleme „gyakran fordult kész anyaghoz, ha mesére volt szüksége.” Ereje inkább a rendezésben, mint a feltalálásban nyilvánul meg. Molière a római vígjáték egyes foszlányaihoz folyamodik s Cervantesnek azok a kacagató sorai, amelyben Sancho alól a szamar ellopását mondják el, Ariostonál is olvashatók s hihetőleg ott sem eredetiek. A tolvaj a szunnyadó Sancho alatt

*Nyergét felpockola négy szál karóra,
S ugy a csupasz mént kilopa alóla.*

Arany J. az invenció hiányát terjedelmesen magyarázza is. A ragyogó Arany-tanulmány házi olvasmánya lehetne minden folklóristának, aki az alkotások útját követni próbálja. Ferenczi Imrének nyilvánvalóan szellemi erőt adott ahhoz, hogy viaskodjék a monda problémáival.

Ferenczi Imre fejtegetései során már ismert és maradandó megállapításokat is megismétel ugyan, de elemzésével a mondák elvi kérdéseinek finomítását is.

³Jung C. G. magyar néprajzi méltánylása sokkal szélesebb körű, mint az legutóbb olvashattuk (Ethnographia 103. 306). Ferenczi Imre gyakran tekintetbe veszi s ezt többször is érzékelteti. Foglalkoztunk – többek között – az extravertált és introvertált típusok szerepével a mesemondásnál.

Az elbeszélő mindig igazat kíván mondani s ezért a mondában kifejtetteket, a cselekményt bizonyítani igyekezik. Ferenczi Imre szerint nem maga az elbeszélés lényeges, hanem az átélt esemény interpretálása. Viszont a legszubjektívebb élménymondákból sem zárhatók ki, nem tűnnek el a tradicionális elemek, amelyek éppen úgy lehetnek mithikus alakok, mint mesei motívumok, ismert személyek. Amint a népmese, hasonlóan a monda is 'határtalan' és mesei elemekkel bővíthető. De nem olyan 'terjedelmes'. Ez azonban formai kérdés. A valódi (történeti) monda kapcsolódik a legtöbb szállal a közösséghez s ha a szálak megszakadnak, a mondában minőségi átalakulás következik be. A mondák (pl. a kincsmondák) a legtöbbször démonikus háttérrel rendelkeznek. Ez a háttér „az elbeszélő szemlélete és lelki beállítottsága szerint erősebb vagy halványabb.” A monda számos részlete racionális, de irreális események is végighúzódnak a mondákon. Az utóbbiak is valamilyen valóságot fejezhetnek ki. Ezért fogalmaz azután úgy, hogy „a racionális és irracionális szemléletmód teszi a mondát mondává.” Ezt a Grimm-testvérek óta úgy fogalmazták meg, hogy „a mese költőibb, a monda történetibb.” Arany János szavait idézve: „A monda a nép története, a mese költeménye.” Előre mutat Ferenczi Imrének az a megállapítása, hogy tartalmilag a monda lehet ősi történet, de az elbeszélője szempontjából egyszeri és elsődleges. Mindez követeli a történeti és pszichikai vizsgálatok szükségességét.

A monda megértéséhez ismernünk kell az előadók tehetségét, akik bizonyos értelemben már megformált hagyományokat közvetítenek. Ezek a hagyományok nem 'kitalálások', hanem az átélt és hallott esemény, cselekvés ismételt felidézései, megszerkesztései. Anélkül, hogy mélyebben belemennénk ennek elemzésébe, szeretném elmondani azt a véleményemet, hogy ez az eset a folklór (varázslatok, ráolvasások, balladák stb.) egész területén. A népmondának is formája van, de a formameghatározás kritériumai nehézségekbe ütköznek. Ezt érezhette Arany János is, amikor ezeket írja *Natív eposzunk* c. tanulmányában: „Mert nagy önáltatás nélkül mondhatni, hogy a jelen öltő effélekben gazdag, ilyenek létrehozásában termékeny volna... Egy-egy rideg monda, töredékben, zilált prózában hullong itt-amott; rajta műalkatnak semmi nyoma”. Majd Arany kiegészíti felfogását azzal, hogy „A népmondákban – melyek már időhöz, helyhez vagy történeti személyhez kötvek – nem találjuk ugyan mindig az alakítás oly teljét, mint a népmesékben: de itt is határozott hajlam tűnik fel a gömbölyítésre. A hagyományos népmonda is, minden nemzetnél, csak kerek idomban tarthatja fenn magát; bár ez nem annyira *költeménye* már a népnek, mint a mese.”

További tanulmányaiban többször visszatér Ferenczi Imre a mithoszokra, amelyekből a képzelet felkeltésére irányuló mondai elbeszélés sokat merített, de enélkül

is élt egy olyan műfaj is, amely minőségileg különbözött a köznapi beszédtől, többet jelentett az események egyszerű elmondásánál, de mint költői alkotás még nem jöhetett számba. Noha már a monda gyökere lehetett. Jelentkezett a közösségivé válás (folklorizáció), de „az élmény elbeszélésétől (memorat) a költészeti formálódásig (fabulat) tartó folyamat szakadatlanul ismétlődik, mégpedig meglehetősen széles skálán, mert a hitvilág, a történelmi eseménysor stb. új meg új forrása a szóbeli hagyománynak.” Mindez továbbmélyítve olvasható A népmonda helye az epikumban (NésNy. 1967) c. tanulmányában.

Majd megkísérli egy relatív kronológián belül (kb. 100 esztendő) mozogva „a magyar nyelvterület mondahagyományában előforduló egyedi és tipikus mondaelbeszélésformák (minőségek) alapvető vonásait” körvonalazni. A modern folklór-kutatások legjelentősebb megfogalmazásai közé tartozik mindaz, amit a monda jellemzőiről mond. Ezek sorába tartoznak a társadalmi-ideológiai faktorok, a titokzatos, a különös iránti fogékonyságot elősegítő pszichikai tényezők, a perszonalifikációs-mitológikus ábrázolások (dualisztikus világfelfogás, szakrális és profán, hatalmi és jellembeli polarizációk), a centrális elbeszélés-mag önkényes kiegészítése, amit ő kvantitatív jellegű formai instabilitásának nevez s a mondai esemény szemléletbeli relativitása. De nem folytatom tovább. Meggyőződésem, hogy inspiráló élményt jelent, ha mindezekben elmélyedünk (Mondaterminológiánk és műfajkritériumok. NésNy. 1966).

Ferenczi Imrét 1964-ben – Bálint Sándor hívására – a szegedi egyetem néprajzi tanszékére adjunktusnak nevezték ki. Itt készítette el A népmonda címen 478 oldalas kandidátusi értekezését. Ennek több gondolatát előbb is és később is már publikálta. Ismerem a kéziratot s véleményem szerint Szeged egyetemének, a néprajzi tanszéknek a feladata lenne ezt az imponálóan tartalmas munkát kiadni.

Ferenczi Imre érdeklődése, munkája Szegeden szélesedik. Lehetősége volt a széleskörű, elmélyült terepmunkára. Kutat Délmagyarországon, a szomszédos bánági területeken, a Szerémségben. Folytatja munkáját a Felső-Tisza vidékén, Kárpátalján és másutt.

Megírja Bagi-tanulmányát, amelyben egy parasztnábobról, a csongrádi Bagi Jánosról (Mikszáth, Jókai és mások révén részben már ismert) anekdotákat elemezte. Bámulatos körülményekkel gyűjtötte össze az irodalmi közléseket s a nép körében még fellelhető változatokat. Külön szeretném tanulmányának (Egy anekdotakör tanulságai. NésNy. 1974) mintaszerű felépítését, terjedelmes gyűjtött anyagának csoportosítását és összefoglalását megemlíteni. A furcsa gesztusairól ismert parasztnábob – írja Ferenczi Imre – a néphagyományban az eszményesítés különböző formáiban jelenik meg. Jellemző a reá vonatkozó adomákra, adomaszerű történetekre a realista ábrázolás, a romantikus

túlzás és az oktató tendencia. Az anekdotikus alak uraskodó túlzása vagy dolgozóival való azonosulása egy sajátos magatartást fejez ki, amely a különböző társadalmi rétegeket megragadja s állásfoglalásra, figyelemre készíti. Még Mikszáth és Jókai idejében azt gondolhattuk, hogy egy „íz-ig-vérig magyar hagyomány indult el a halhatatlanság felé.” A filológia azonban kimutatta, hogy Bagi János cselekedetei közül egyik-másik ismert volt Naszreddin hodzsa tréfái sorában s felbukkannak a XVII–XVIII. század magyar irodalmában. A XIX. század végén feltűnő és napjainkig a hagyományban is élő Bagi-történetek sajátos magyar jellegét azonban a filológia nem tudta lemosni. Variánsai élnek a Drávaszögben, Békésben, Beregben és másutt. Szigetszerű feltűnése arra utal, hogy a források különböző talajból fakadnak.

Szélesedő érdeklődésének további jele Egy temetési rítus párhuzamai és történeti összefüggései c. tanulmánya (NésNy. 1965). Ebben a sír körüljárásának szokását elemzi, amely a circumambulatio (mágikus kör vonzása) egyik változata, a halott nyugalmit biztosítja, amit más szokásokkal is kiegészítenek. Ősiségét, a kettős szokásvilágot bizonyítja, hogy elválik az egyházi szertartásoktól. Nem hagyhatjuk szó nélkül Egy bőségvarázsló rítus elterjedése a Dél-Alföldön c. írását (NésNy. 1970). Ebben a tejszűrés rejtelmébe vezeti el a hagyományok kutatóját. Elmondja, hogy a *gurásza*, *kurásztra* 'Biestmilch, Vormilch' fogyasztása, a vele való megvendéglés termékenységszűrés, az új élet ünneplése. A megvendéglés jórészt csak a gyermekekre korlátozódik. Korábban azonban a rokonok is részesültek az első tejből, kifejezve ezzel a rokonság körét, kiterjedését. Ferenczi Imre a szokás analízisének során észreveszi, hogy a gyermekek lármás, ugrándozó viselkedése a démonok elriasztását szolgálja. A szokás analógiája az erdélyi magyarok, románok, szerbek 'első sajt' fogyasztása. Ebben a tanulmányában is sejtetteti, hogy még gazdag mondanivalói lesznek a kárpáteurópai, balkáni folklór számára.

A jugoszláviai magyarság körében végzett kutatómunkája több állománánál is meg kell állnunk. Nem egyszer Kálmány Lajos ösvényeit taposta szélesebbre. Így a Népi gyógy módok a bánási magyarok körében c. publikációjában (NésNy. 1973–74). Tanulmányából főleg a búcsújáró helyek gyógyító szerepét, a varázsigék és varázsvörök gazdag változatait kell számon tartanunk. Hasonlóakat közül a Maros mentéről (NésNy. 1977). A jugoszláviai magyarok táltos, garabonciás és sárkány képzetéről közölt beszámolójában (Ehtn. 1974) ezeknek a mitológikus alakoknak a geográfiai elhatárolásáról ír. A magyar folklór nagy nyeresége a drávaszögi és a szlavóniai magyarok karácsonyi, farsangi, lakodalmi szokásairól publikált tanulmánya (Néprajzi tanulmányok, Debrecen, 1982).

Kezdetben foglalkoztatták Ferenczi Imrét a farsangi szokások is, amit Ujváry Zoltánnal közösen írt könyvük bizonyít (Farsangi dramatikusként Szatmárban. MésH. 1962). A farsangi játékok kutatásának stafétabotját azonban szerzőtársa vette át.

Ferenczi Imre „idegenül” érkezett Szeged tudományos világába s csak lassan nőtt hozzá a Városhoz, de egyetemi feladatait a kezdetektől hűségesen ellátta és nagybecsülte Bálint Sándor munkásságát. Bálint Sándor a debreceni Déri Múzeum falai közül hívta magához, amit egy levélváltásunk előzött meg. Lassú szegedi meggyökeresedését jelzi, hogy részt vett két környékbeli település (Szőreg, Deszk) monográfiájának írásában. Bálint Sándor távozását őszintén fájta. Miután átvette a tanszék vezetését, jelentős kutatóközpontot kívánt kiépíteni s örült annak, hogy az olyan szegedi tudósok, mint Ilia Mihály, Juhász Antal, Nyíri Antal, Péter László méltányolják törekvéseit. Szegedről azonban még többször elkalandozott kedvenc területére, a beregi, szatmári tájakra. A kárpátaljai magyarság néprajzi megismerését szolgálta több írása (Magyarok között Kárpátalján, Tiszatáj 1973; Táltosok, javasok, tudósok a tiszaháti és a felsőtiszai néphitben. NésNy. 1980–1981). Az utóbbiban ismét szól a táltosról, a tudós kocsisról és pásztorról, a nézőről. Ezek a tanulmányai egyszer valakit talán arra ösztönöznek, hogy elkészítse a magyar pásztorhagyományok folklór-monográfiáját, ami Ferenczi Imrének is terve volt.

A halál váratlanul félbeszakított egy felfelé ívelő tudományos pályát. A megemlékezőnek is félbe kell szakítania mondanivalóját. A méltató szavak, gondolatok tömörítése nem elegendő Ferenczi Imre szellemi arculatának megrajzolásához. Még megjelent írásai sem fejezik ki gondolatgazdagságát, tudományos törekvését, tudósi és emberi magatartását. Szerény volt önmagával szemben is! Tudományos tevékenységét kiterjedt gyűjtőmunka, bámulatos irodalmi tájékozottság és alkotásokká érlelődő önálló gondolkodás jellemezte. A Grimm-testvérek, Mannhardt W., Ranke Fr., Lüthi M., Wesselski A. és mások munkáiból a lényegét éppolyan körültekintően csiholta ki, mint a beregi pásztorból, a bánáti javasasszonyból a hagyományt. Széleskörű a nyelvtudása. Az említett és más folklóristák megfogalmazását könnyedén ültette át magyar nyelvre. Nem könyvcímeket, hanem gondolatokat idézett. Ismerte a hagyomány hordozóinak gondolkodását s figyelte magatartásukat. Mondanivalóit valami egészen árnyalt stílusban, a tudományos értekezések világos, de nem fellazított nyelvén fogalmazta meg. Érdeklődési körét folyamatosan tágította. Kezdetben csak a „tudós kocsisokkal” beszélgetett, majd szót váltott a mitológia legrejtelmesebb alakjaival. Nem tudnám megmondani, hogy a lelki szférák vagy a történetiség oldaláról közelítette meg jobban a néphagyományt s annak révén magyarságunk lényegének egy szeletét. Ismerve a lelkiállapotát, emocionális világát, vívódásait, talán inkább a lélektannal frissített néprajz mezsgyéin haladt céljai felé.

Mondjam még el azt is, hogy többször megbántották, igyekeztek peremre szorítani, de Ferenczi Imre akkor is előre ment, ha hátra kellett lépnie. Amint a démoni árnyékok elvonultak felette, csendes mosollyal tudott utánuk tekinteni. Őszintén el kell mondanom, hogy nem tettem meg mindent, amit tudományos pályája érdekében meg kellett volna tennem. Hogy melyek voltak ezek, azt az idő talán felszínre hozza.

Ha egyetlen mondattal kellene jellemeznem Ferenczi Imrét, csak ennyit tudnék mondani: *Taylor-i szellemű gondolkodó volt a magyar néprajzban, aki újra írhatta volna a magyar Ipolyit, amelyről Róheim Géza is csak álmodozott!*